

VERSLAG

Vergadering:	Panelgesprek over pensioenbewustzijn met deskundigen
Datum en tijd:	16 oktober 2007, 13.30 uur
Plaats:	SER-gebouw, Den Haag
Aanwezig:	
vanuit de Pensioencommissie:	Linschoten (voorzitter, onafh), Eggen (MHP), Hokken (LTO-Nederland), Van Popta (MKB Nederland), Slootweg (CNV), Stevens (onafh), Visser (FNV), Wilke (onafh.)
genodigden namens:	mevrouw Prast (Universiteit van Tilburg/Netspar), Van Miltenburg, Wijnja (AFM), Boss (SVB), mevrouw De Lange, mevrouw Schols (Stichting Pensioenkijker), mevrouw Ipek-Demir (E-Quality), mevrouw De Quelerij (Boer & Croon Corporate Communication), Alvers (Ombudsman Pensioenen), Borgdorff (VB), Prins (Opf), Herbert (Verbond van Verzekeraars)
ministeriële vertegenwoordigers:	mevrouw Van der Pal (SZW)
bezoeker:	Simon (Akkermans&Partners Groep)
secretariaat:	Devreese, Van der Meer, mevrouw Riemens, Wijma (Notuleerbureau De Rondvraag)

Opening

De **voorzitter** opent de bijeenkomst met een woord van welkom. De achtergrond van dit pensioendebat is een motie die tijdens het debat over de nieuwe Pensioenwet door de Tweede Kamer is aangenomen. In deze motie wordt de regering opgeroepen te bevorderen dat een maatschappelijk debat wordt georganiseerd over de toekomst van met name het tweede pijler pensioen en de uitvoering van de pensioenregelingen. Het debat zal zich richten op het bestaande gebrek aan pensioenbewustzijn van de burger. In een drietal sessies zal gedebatteerd worden met alle betrokken partijen. Op 9 en 15 oktober hebben debatten plaatsgevonden met de deelnemers en de uitvoerders. In dit debat zullen de deskundigen in de gelegenheid worden gesteld om hun opvattingen over de problematiek kenbaar te maken. Op 13 november a.s. is er een conferentie over dit pensioenthema georganiseerd waarvoor alle panelleden zijn uitgenodigd.

De deelnemers aan dit debat wordt gevraagd vanuit hun eigen deskundigheid en betrokkenheid een aantal vragen te beantwoorden:

- welke ervaringen hebben zij met het gebrek aan pensioenbewustzijn, met daarbij onderscheid naar ouderdomspensioen, nabestaandenpensioen en invaliditeitspensioen en onbekendheid met de AOW (bijv. 2015-maatregel);

- welke acties worden ondernomen ten aanzien van informatie en communicatie over (het belang van) pensioen en wat zijn de ervaringen daarmee;
- wat is bekend over de oorzaken van het geringe pensioenbewustzijn en hoe zou dit toekomstige acties moeten beïnvloeden;
- welke acties om het pensioenbewustzijn te vergroten zijn vervolgens mogelijk en
- hoe zou de verantwoordelijkheid voor pensioenbewustzijn verdeeld moeten worden over individu, sociale partners, werkgever, pensioenuitvoerder, overheid.

In dit debat worden de aanwezige deskundigen in de gelegenheid gesteld om hun opvatting over deze problematiek in een korte inleiding uiteen te zetten. Direct daarna kan er op de inleiding worden gereageerd. In de tweede helft van dit debat zal een uitgebreide inhoudelijke discussie plaatsvinden, waaraan, naast de Pensioencommissie, alle aanwezigen kunnen deelnemen.

Opvattingen Deskundigen

Bijdrage van mevrouw Prast (Universiteit van Tilburg/Netspar)

Mevrouw **Prast** stelt vast dat het pensioenbewustzijn in Nederland laag is maar dat dit ook geldt voor landen waar de burgers vanaf de jeugd worden geconfronteerd met de noodzaak om te sparen voor de levenscyclus. Het probleem van een laag pensioenbewustzijn kan groter worden naarmate meer risicovolle producten worden aangeschaft. Ook moet worden vastgesteld dat er steeds meer mogelijkheden zijn op de financiële markt waardoor er bewuste keuzes gemaakt moeten worden. Het zelfstandig maken van keuzes wordt nog teveel ervaren als een probleem. Gelet op de ontwikkeling van moderne technologieën ontstaan er echter ook kansen voor de deelnemers in het pensioendomein.

Het vergroten van het pensioenbewustzijn moet gezien worden als een eerste stap naar een oplossing. Als burgers goed zijn geïnformeerd betekent dit niet dat de juiste keuzes worden gemaakt. Als de deelnemers vrij worden gelaten zal er minder worden gespaard hoewel men ervan overtuigd is dat het noodzakelijk is om voor de oude dag te sparen. De paternalistische visie is dat de overheid of werkgever mogelijk vindt dat het individu meer moet sparen voor het pensioen dan hij zelf nodig acht. Van de mensen met een vrij beroep of zelfstandigen vindt 60% dat er te weinig wordt gespaard voor het pensioen. Voor mensen in loondienst geldt dat 50% vindt dat er te weinig wordt gespaard. Blijkbaar heeft de verplichting tot sparen een groot effect op de eigen houding. In het algemeen geldt dat indien het gemakkelijk wordt gemaakt om te sparen, de mensen eerder geneigd zijn om meer te sparen voor hun pensioen. Indien er keuzevrijheid is op basis van het systeem 'wie zwijgt stemt toe', dan zijn werknemers eerder bereid om zich actief te verdiepen in de materie. Dit in tegenstelling tot een verplichte aansluiting bij een pensioenfonds zoals dat in Nederland geldt voor de meeste werknemers.

Een andere reden waarom de meeste jonge mensen niet aan hun pensioen denken is dat men wel oud wil worden maar niet oud wil zijn. Een reden is ook dat in Nederland nooit grootschalige pensioenproblemen zijn geweest zoals in veel andere landen. In Amerika blijkt uit een grootschalig onderzoek onder vijftig plussers dat het tweede of derde kind uit een gezin veel actiever bezig is met zijn pensioen. De interpretatie hiervan is dat er negatieve voorbeelden zijn waardoor men geprikkeld wordt om wat te doen aan de eigen pensioensituatie.

In het algemeen kan worden gesteld dat het geven van pensioeninformatie niet voldoende is, en zelfs zinloos kan zijn als er geen mogelijkheden worden geboden om iets met die informatie te doen. De informatie dient een uitnodiging voor mensen te zijn om iets te ondernemen op basis van een vrije keus. Er kan daarbij gebruik worden gemaakt van een standaard situatie waarvoor geldt dat de werknemer akkoord gaat met het voortzetten van de huidige pensioenvoorziening tenzij hij op basis van aangereikte mogelijkheden een andere keuze maakt.

Vergroten van pensioenbewustzijn is alleen dan goed als de instituties mogelijkheden bieden op basis waarvan het individu eigen keuzes kan maken. Betrokken partijen dienen standaarden aan te bieden voor diverse doelgroepen. Op dit gebied ligt er een grote verantwoordelijkheid voor de bestaande pensioenfondsen.

De heer **Stevens** stelt vast dat mevrouw Prast pleit voor het aanbieden van standaard pensioenovereenkomsten en dat het vergroten van alleen het pensioenbewustzijn geen zoden aan de dijk zet. Is het niet verstandig om over te stappen naar een pensioenplicht?

Mevrouw **Prast** is het niet eens met deze interpretatie. Zelfs indien er geen sprake is van een paternalistische pensioenplicht, dan nog is het mogelijk om met behoud van keuzevrijheid gebruik te maken van standaarden. Daarmee wordt de drempel verlaagd en worden mensen uitgenodigd om zelf een actieve keuze te maken. Door het eenvoudige gebaar van het aanbieden van keuzemogelijkheden ontstaat een groot effect. Ze meent dat het vergroten van pensioenbewustzijn niet echt helpt omdat er sprake is van een schijnbare verbetering.

Bijdrage van de heer Van Miltenburg (AFM)

De heer Van **Miltenburg** zet uiteen uit dat de AFM voor het eerst deelneemt aan een pensioendebat. Toezicht houden op informatieverstrekking bij pensioenen is voor de AFM een nieuwe taak. In dit licht bezien kan worden vastgesteld dat vooral aanbieders van commerciële producten onder toezicht staan en informatie dienen te geven. Bij het pensioen valt het op dat er weinig te kiezen is. In het kader van de nieuwe Pensioenwet is de opdracht aan AFM zodanig geformuleerd dat het gaat het om het bestendigen van het vertrouwen in het systeem. Het feit dat de uitvoerders monopolisten zijn, schept zware verplichtingen. De AFM is dan ook van mening dat het een primaire taak van de uitvoerders is om het pensioenbewustzijn bij de burgers te vergroten, al was het maar om degenen die verplicht deelnemen aan het systeem het gevoel te geven dat het goed is om aangesloten te zijn. Als vastgesteld wordt dat de uitvoerders de taak hebben om het pensioenbewustzijn te vergroten en betere informatie te verstrekken aan de deelnemers moet de vraag worden gesteld waarom dit nodig is. Het is niet nodig vanuit de invalshoek dat er keuzemogelijkheden zijn, die zijn er eenvoudig niet. De informatieverstrekking dient er daarom op gericht te zijn het huidige systeem intact te laten en ervoor te zorgen dat de deelnemers zich geen zorgen hoeven te maken. De AFM concludeert dat het de uitvoerders niet goed lukt om uit te leggen aan deelnemers wat het betekent om deel te nemen aan het pensioen in de breedste zin. Bij de vele initiatieven die op dit vlak worden ontplooid, moet echter de vraag worden gesteld wat de doelstelling is van informatieverstrekking. Ook de verantwoordelijkheid van de deelnemer als consument is belangrijk. De AFM bepleit meer het vraaggerichte communiceren in plaats van ongevraagde en onleesbare informatieverstrekking. Ondanks het feit dat er veel initiatieven worden ontplooid voor een betere

informatieverstrekking, mist de AFM de ultieme samenwerking tussen de pensioenuitvoerders.

Samengevat kan worden gesteld dat het gaat om het bestendigen van het huidige stelsel en dat niet kan worden volstaan met de houding van pensioenuitvoerders dat er toch niks te kiezen valt. De informatieverstrekking dient aan te sluiten op de vragen van de deelnemers. Bovendien dienen de uitvoerders te investeren in een gezamenlijke aanpak van een adequate informatieverstrekking.

De heer **Stevens** kan zich vinden in de stelling van de AFM dat de uitvoerders een gezamenlijke inspanning moeten plegen ten aanzien van een adequate informatieverstrekking. Hij vraagt zich af op welke wijze deze stelling zich verhoudt met de zienswijze van de andere toezichthouders. De NMA beoordeelt de samenwerking van uitvoerders bijvoorbeeld heel anders.

De heer **Miltenburg** zegt dat de aanwezige kennis en ervaring van informatieverstrekking bij de uitvoerders gebundeld kan worden zonder dat dit leidt tot conflicten met de NMA. Voor de AFM is hierbij een faciliterende en organiserende rol weggelegd. De sector wordt geacht zelf voldoende uitgerust te zijn om de uitdaging aan te gaan om kwaliteit van dienstverlening te vergroten.

De heer **Van Popta** begrijpt dat de doelstelling van de informatieverstrekking erop gericht moet zijn dat de deelnemer vertrouwen behoudt in het systeem. De verplichtstelling dient daarbij niet ter discussie te staan. Aan de andere kant meent de AFM dat de informatie zodanig moet zijn dat de risico's ook in beeld worden gebracht. Dit betekent dat de deelnemer enerzijds gerust wordt gesteld doordat hij (verplicht) is aangesloten bij het betreffende fonds, anderzijds dient hij zich op basis van de huidige regelgeving bewust te zijn van de risico's. Hoe kijkt de AFM aan tegen deze dubbele boodschap?

De heer **Miltenburg** zegt dat er inderdaad sprake is van twee boodschappen. De deelnemer heeft er recht op te weten welke verwachtingen hij mag koesteren over zijn eigen pensioen, ook al zijn er negatieve effecten. Te denken valt hierbij aan de wijziging van de eindloonregeling naar een middelloonregeling. Het doel van informatieverstrekking is eveneens het faciliteren van keuzes. Dit kan voor de deelnemer aanleiding zijn om persoonlijke extras toe te voegen aan zijn pensioenopbouw. De deelnemer dient niet in de eerste plaats beschouwd te worden als een verplichte klant maar als een persoon die behoefte heeft aan informatie. De informatie dient begrijpelijk te zijn en de risico's moeten kenbaar worden gemaakt. De doelstelling van informatieverstrekking dient tevens gericht te zijn op vergroten van het wederzijds vertrouwen.

Bijdrage van de heer Boss (SVB)

De heer **Boss** meent dat de beoordeling van de pensioensituatie van deelnemers, gepensioneerden en AOW'ers voor een belangrijk deel wordt beïnvloed door beeldvorming. Verkenning van de werkelijke situatie leert dat het pensioenstelsel en de AOW dient te berusten op de solidariteitsgedachte omdat er veel mensen buiten de boot dreigen te vallen. De overheid moet samen met pensioenfondsen het tot een primaire taak rekenen om voor een deel van de burgers te zorgen. Daarbij mag niet de illusie ontstaan dat het verstrekken van informatie leidt tot een groter pensioenbewustzijn bij

degenen die dat het hardst nodig hebben. Het effect van allerlei overheids campagnes is dat de mensen die reeds geïnformeerd zijn, nog eens extra informatie ontvangen. Bij de groep mensen aan de onderkant van de samenleving die hun pensioenpositie niet kunnen verbeteren, heeft de informatieverstrekking geen effect. De oplossing voor gekende pensioenproblemen bij deze mensen is niet het vergroten van het pensioenbewustzijn. Bij de SVB is bekend wie verzekerd is voor de AOW en wie niet. Hoewel de SVB daar nog geen opdracht voor heeft, zouden mensen met een onvolledige AOW proactief kunnen worden benaderd. De SVB kan samen met de pensioenkoepels werken aan de ontwikkeling van een Nationaal Pensioenregister zodat een goed inzicht kan worden verkregen waar en hoeveel pensioen is opgebouwd en op hoeveel AOW gerekend mag worden. Ook hiervoor is thans nog geen groen licht gegeven en is de financiering nog niet rond. Door de SVB is kortgeleden de burgerpolis gelanceerd. In de burgerpolis geeft de overheid inzicht in de aard en hoedanigheid van het contract met de burgers. Op dit moment experimenteert de SVB met de WWB voor 65-plussers. Eventueel recht op bijstand voor 65-plussers kan op deze wijze proactief worden aangeboden, het experiment is echter sterk afhankelijk is van de medewerking van de individuele gemeente.

Samengevat kan worden gesteld dat het vergroten van het pensioenbewustzijn in het algemeen niet nodig is. De aandacht dient gericht te zijn op groepen die dat het meest nodig hebben. Bij de draagkrachtige groepen is het niet nodig extra te communiceren omdat hier het pensioenbewustzijn in voldoende mate aanwezig is.

De heer **Visser** begrijpt dat communicatie niet nodig is als de beoogde doelgroep niet wordt bereikt. Acht de SVB gerichte de communicatie in buurthuizen en moskeen wel zinvol?

De heer **Boss** antwoordt dat de SVB thans regelmatig met succes communiceert met mensen in moskeen en op andere plaatsen. Door gericht mensen te benaderen is het beoogde effect groter dan bij het opzetten van een massale informatiecampagne via de televisie of radio. Uiteindelijk is het ook voordeliger voor de overheid om de beoogde groep mensen tijdig op te sporen omdat daarmee in veel gevallen wordt voorkomen dat bij het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd alsnog een beroep op de bijstand wordt gedaan. Dit rechtvaardigt dat er mag worden geïnvesteerd in een proactieve benadering.

De heer **Stevens** stelt dat de betrokken mensen door deze benadering op het verkeerde been worden gezet. Het recht op bijstand is er, waarom zouden mensen in een eerder stadium daarvoor betalen?

De heer **Boss** wijst erop dat de bijstand een minimuminkomen is. Hij erkent dat er een bepaald risico kleeft aan deze benadering.

De **voorzitter** stelt vast dat de heer Boss er de voorkeur aangeeft om zich alleen te richten op mensen met onvoldoende pensioenopbouw. Daarbij dient niet informerend maar regelend te worden opgetreden. Is daarmee het probleem van een te geringe pensioenbewustzijn adequaat opgelost?

De heer **Boss** bevestigt dat er op deze wijze sprake is van een adequate aanpak.

Mevrouw **De Quelerij** merkt op dat ze onderzoek heeft gedaan bij het pensioenfonds voor de huisartsen. Daarbij bleek dat veel huisartsen niet wisten dat er recht op AOW

bestond. Hieruit is op te maken dat er ook informatiebehoefte bestaat bij andere groepen.

Bijdrage van mevrouw De Lange (Stichting Pensioenkijker)

Mevrouw **De Lange** memoreert dat de Stichting Pensioenkijker zich al sinds 15 maart 2004 bezighoudt met het vergroten van het pensioenbewustzijn. Aanvankelijk werden de doelgroepen benaderd maar de huidige werkwijze sluit aan op 'life events'. Er kan alleen adequaat worden gecommuniceerd over pensioenen als de betrokkenen ervoor open staan. Bij gebeurtenissen als verandering van baan, ontslag, echtscheiding, etc. wil de Pensioenkijker een antwoord geven op de dan aanwezige vragen. De hoop bestaat dat de mensen geleidelijk aan een automatisme ontwikkelen om op de juiste momenten te denken aan de pensioenopbouw en alles wat daarmee te maken heeft. Er zijn 18 partijen vertegenwoordigd in de Stichting Pensioenkijker. Hieruit blijkt dat er goed kan worden samengewerkt zonder dat dit leidt tot problemen met de NMA. Er bestaat bij de Stichting een algemene ambitie om het pensioenbewustzijn onder alle deelnemers te vergroten.

De heer **Visser** vraagt op welke wijze het bereik van de activiteiten van de Pensioenkijker wordt vastgesteld.

Mevrouw **De Lange** zegt dat in de afgelopen zomer 1 miljoen bezoekers de site hadden bezocht. Hoewel dit niet alles zegt wordt ook vastgesteld dat de gemiddelde bezoekduur toeneemt. Elk jaar wordt een onderzoek gedaan naar het pensioenbewustzijn. Daarbij wordt geconstateerd dat er een positieve trend zichtbaar is. Er moet echter ook worden vastgesteld dat maar 15% van alle deelnemers te kennen geeft voldoende op de hoogte te zijn van de eigen pensioensituatie.

De **voorzitter** vraagt of bekend is of de bezoekers verder komen dan alleen de homepage?

Mevrouw **De Lange** zegt dat het bezoek van alle pagina's statistisch wordt bijgehouden. Na de homepage is de best bezochte pagina 'pensioentools'. Op deze pagina kan met behulp van rekentools het eigen pensioen worden berekend. In een aantal tijdschriften wordt de Pensioenkijker genoemd in het kader van bepaalde gebeurtenissen. Het effect van de tijdschriftartikelen is terug te vinden in de bezoekersaantallen.

De heer **Stevens** begrijpt dat, afgaande op de bezoekersaantallen, de website Pensioenwijzer als succesvol kan worden beoordeeld. Ontbreekt er nog informatie?

Mevrouw **De Lange** zegt dat de Pensioenkijker redelijk compleet is maar dat het wenselijk zou zijn om de website uit te breiden met informatiemogelijkheden voor andere groepen, waaronder immigranten. Gebleken is dat de Pensioenkijker voor veel mensen als een vraagbaak kan functioneren. Omdat de Pensioenkijker financieel afhankelijk is van het ministerie van SZW en anderen is uitbreiding voorlopig niet mogelijk.

De heer **Stevens** merkt op dat tijdens het debat met de pensioenuitvoerders bleek dat er behoefte bestaat aan een pensioenregister. Tevens werd opgemerkt dat voorzichtig moet worden omgegaan met het verstrekken van concrete informatie omdat mensen daardoor

op een verkeerd been worden gezet. Aan de andere kant werd gesteld dat er sprake is van grote achterstanden met betrekking tot beschikbare financiële gegevens. Bestaan er bij de Pensioenkijsker mogelijkheden om het gesignaleerde informatietekort te overbruggen?

Mevrouw **De Lange** stelt dat de Pensioenkijsker algemene informatie geeft. Meer specifieke informatie dient bij de uitvoerder te worden opgevraagd. Het is niet de taak van de Pensioenkijsker om persoonsgebonden informatie te verstrekken.

De heer **Wilke** begrijpt dat de Pensioenwijze het teleurstellend vindt dat slechts 15% van de deelnemers menen dat er sprake is van voldoende pensioenbewustzijn. Bij welke mate van pensioenbewustzijn is de Pensioenkijsker tevreden?

Mevrouw **De Lange** antwoordt dat het de ambitie van de Pensioenkijsker is, dat werknemers het als normaal beschouwen als er tijdens sollicitatiegesprekken niet alleen over salaris wordt onderhandeld, maar dat pensioen ook ter sprake wordt gebracht.

Bijdrage van mevrouw Ipek-Demir (E-Quality)

Mevrouw **Ipek** zet uiteen dat E-Quality het kenniscentrum is voor emancipatie, gezin en diversiteit. Het geeft betrouwbare informatie en objectieve adviezen aan de overheid en maatschappelijke organisaties. Sinds 2000 houdt zij zich bezig met pensioenen, speciaal voor vrouwen. Omdat vrouwen veelal een andere levensloop kennen dan mannen kan pensioen worden beschouwd als een emancipatiefactor. Binnen E-Quality is gekeken naar de uitwerking van het huidige pensioenstelsel op de diverse burgers, waaronder de migranten. Ze stelt dat er niet bij alle burgers sprake is van een levensloopbestendig pensioen. Dit betekent dat niet iedere burger een dusdanige levensloop heeft dat daarin vanuit de verschillende pijlers voldoende pensioen kan worden opgebouwd. E-Quality pleit er al sinds lang voor dat het AOW- stelsel aangepast moet worden omdat de omstandigheden van de burger sterk zijn gewijzigd sinds de invoering ervan in 1957. E-Quality meent dat de opbouw van de AOW gekort kan worden, naar analogie van het destijds door de SER uitgebrachte advies. E-Quality heeft in samenwerking met de FNV vrouwenbond de website vrouwenpensioen.nl ontwikkeld. Ook is er een toolkit ontwikkeld waarmee in het gehele land trainingen worden verzorgd voor vrouwen- en migrantenorganisaties op het gebied van pensioenen. Veel organisaties, waaronder SVB en de Pensioenkijsker, worden door E-Quality benaderd, ook omdat het moeilijk is om de vrouwen binnen migrantengroepen rechtstreeks te bereiken. Hoewel ook in moskeeu voorlichting wordt gegeven over pensioenzaken, is het bezwaar hier dat alleen mannen worden bereikt. Uit de gegevens blijkt dat van de 3827 Marokkaanse vrouwen in Nederland, slechts één vrouw een volledig AOW pensioen ontvangt. Ze bepleit dat bij inburgeringcursussen ook het pensioen en de AOW ter sprake worden gebracht.

De heer **Stevens** merkt op dat de SER in het destijds uitgebrachte advies over AOW heeft geconstateerd dat er in veel gevallen sprake was van een onvolledige AOW en meerdere suggesties heeft gedaan om daar iets aan te doen.

Mevrouw **Ipek** doelt op het destijds uitgebrachte SER advies waarin werd aanbevolen om de opbouw te verlagen van 50 naar 40 jaar.

De heer **Stevens** vraagt of het wenselijk is om in de Pensioen kijker bij de specifieke onderwerpen naast de Nederlandse taal ook de Turkse of Marokkaanse taal te gebruiken. Vanuit de emancipatiegedachte is het wellicht aan te bevelen om alleen de Nederlandse taal te gebruiken.

Mevrouw **Schols** meent dat in de Pensioen kijker zeker een vertaling van relevante informatie moet komen omdat de materie complex is. Zonder vertaling zal het voor migranten extra moeilijk zijn om de uitleg te begrijpen. Getracht zal worden om hiervoor extra subsidie te ontvangen.

Bijdrage van mevrouw De Quelerij (Boer & Croon Corporate Communication)

Mevrouw **De Quelerij** is communicatieadviseur bij Boer & Croon en docent pensioenopleiding voor een leergang communicatie voor leden van bestuur van pensioenfondsen. Daarnaast is ze actief lid van de discussiegroep van pensioenspecialisten.

Gesteld kan worden dat een groot aantal Nederlanders de kans loopt om in blind vertrouwen een pensioenteleurstelling tegemoet te gaan. Dit wordt veroorzaakt door een aantal hardnekkige mythes en percepties, die leiden tot passief gedrag. Vaak worden uitspraken als 'het komt wel goed', 'indexatie is een recht', 'mijn inleg betaalt me met vette winst terug', 'mijn baas regelt het wel', etc., voor waar aangenomen. De houding van mensen kan worden beïnvloed door ze aan te spreken op de eigen verantwoordelijkheid. Daarbij dient duidelijk te worden gemaakt waarom een bewuste houding ten aanzien van het eigen pensioen noodzakelijk is. De bewustzijnsboodschap dient geïntegreerd te zijn in de normale pensioencommunicatie. Van belang is het dat bij events informatie wordt aangedragen omdat men dan meer open staat voor pensioen. Het moet de deelnemers ook gemakkelijker worden gemaakt en er moet hulp worden aangeboden.

Bij het bestuur van pensioenfondsen bestaan ook een aantal mythes. Opvattingen als 'geen slapende honden wakker maken' en 'het pensioen is toch ook goed geregeld' worden vaak gehoord. Bestuurders vinden het vaak riskant om te zeggen dat de uitwerking niet voor een ieder positief is, hoewel de regeling in beginsel goed is. Door de deelnemers op de juiste wijze te informeren wordt blind vertrouwen gewijzigd in bewust vertrouwen.

Vastgesteld kan worden dat de communicatie bij de uitvoerders vaak niet goed is geregeld. Daarnaast draagt een goed imago van een pensioenfonds ertoe bij dat er sprake is van een vertrouwensband met de deelnemers. Er dient daarom te worden geïnvesteerd in een emotionele binding met de deelnemers.

De communicatie van pensioenen is vaak te generiek en doet geen appel op het belang van de deelnemers. Bedacht moet worden dat de gemiddelde deelnemer niet bestaat. Het is van belang dat er een goed profiel wordt gemaakt van de doelgroepen in alle leeftijdssegmenten. Er is sprake van duidelijke kenmerken waarmee rekening dient te worden gehouden. Ook dient de communicatie gericht te zijn op leeftijdsafhankelijke events omdat de deelnemers dan het meest openstaan voor aansluitende informatie. Het is aan te bevelen dat de uitvoerders periodiek een 'onderhoudsbeurt' van de pensioensituatie aanbieden aan de deelnemers. Ook dient er bij de uitvoerders sprake te zijn van een realistisch communicatiebeleid. In dit beleid dienen doelstellingen als beïnvloeden van kennis, houding en gedrag te worden vastgelegd en periodiek te worden geëvalueerd. Gesteld mag worden dat communicatie geen tovermiddel is en dat vereenvoudiging van de regelingen is aan te bevelen.

Pensioenbewustzijn is een gedeelde verantwoordelijkheid waarbij uitvoerders en bestuurders van pensioenfondsen op basis van oprechte overtuiging de deelnemers op duidelijke wijze moeten informeren. Binnen de backoffice organisatie dient de ICT op orde te zijn en binnen de koepels dient standaardisatie te worden bevorderd. Tenslotte kan de overheid via informatiecampagnes de aandacht vestigen op het belang van pensioenbewustzijn.

De heer **Wilke** begrijpt dat mevrouw De Quelerij pleit voor een emotionele binding tussen de deelnemers en het pensioenfonds. Wordt hiermee bedoeld het uitzenden van spotjes als ‘het Zwitserleven gevoel’?

Mevrouw **De Quelerij** zegt dat er vele vormen zijn maar dat het gaat om herkenning en het investeren in emotionele binding. Een brief van een vriend worden eerder geopend dan een brief van een onbekende.

Bijdrage van de heer Alvers (Ombudsman Pensioenen)

De heer **Alvers** is het eens met de vorige sprekers dat er een prikkel dient uit te gaan naar de deelnemer om zich te bezinnen op zijn of haar pensioensituatie. Hij laat in het midden wie die prikkel zou moeten genereren. Gesteld kan worden dat er bij de voortgezette opleiding nauwelijks aandacht wordt besteed aan het begrip pensioenstelsel. Hij meent dat de centrale overheid zich niet als een betrouwbare partner heeft gemanifesteerd ter zake van de eerste, tweede en derde pijler. Alle discussie over pensioenen en AOW brengen met zich mee dat mensen niet weten waar ze aan toe zijn. Door de vele en snel op elkaar volgende wijzigingen is men niet langer bereid om zich in de taaie en complexe materie te verdiepen omdat de situatie toch voortdurend verandert. Deze veranderingsprocessen beïnvloeden het pensioenbewustzijn in negatieve zin.

De heer **Stevens** heeft er begrip voor dat de heer Alvers geen informatie kan verschaffen over individuele gevallen maar kunnen er systematische knelpunten worden genoemd?

De heer **Alvers** verwijst naar het jaarverslag en wijst erop dat de helft van de ontvangen brieven geen klachten betreffen maar verzoeken om informatie over pensioen. Hieruit blijkt dat veel mensen slecht geïnformeerd zijn over gebeurtenissen als echtscheiding, sociale wetgeving, prepensioen etc.

Als knelpunten wordt door de briefschrijvers ervaren de samenloop van regelingen zoals prepensioen en WAO, problemen met deugdelijke pensioenjaaroverzichten bij WAO en bij echtscheidingen. Ook het traag afwikkelen van waardeoverdrachten wordt vaak gemeld. Daarnaast is er ook teleurstelling over de hoogte van het pensioen.

Bijdrage van de heer Borgdorff (VB)

De heer **Borgdorff** stelt dat het pensioen in beginsel een arbeidsvoorwaarde is die door sociale partners is ingericht en in eerste instantie is bedoeld voor de werkenden. Dat er ook pensioenvraagstukken zijn voor mensen die niet in loondienst zijn mag als bekend worden verondersteld. Werknemers kunnen zich voor vragen over arbeidsvoorwaarden richten tot hun werkgever en ze krijgen daarop in de meeste gevallen een bevredigend

antwoord. Voor vragen over het pensioen geldt dit echter niet, de werkgever is in veel gevallen niet in staat om de vragen adequaat te beantwoorden. Het is niet realistisch om te veronderstellen dat aan werknemers dusdanig veel informatie wordt gegeven dat er voldoende begrip is over alle relevante aspecten van hun pensioen. Daarvoor is de materie te complex. In de praktijk is de pensioenuitvoerder en de werkgever niet bezig met communicatie naar de werknemer, maar met het informeren naar aanleiding van bijzondere gebeurtenissen. Vaak worden betrokken deelnemers daarbij verwezen naar andere informatiebronnen.

Uit de dagelijkse praktijk blijkt dat er bij mensen veel vragen over pensioen leven maar dat men niet weet aan wie die gesteld kunnen worden. Hij pleit ervoor om in Nederland een pensioenhulpdesk in te richten waar iedere deelnemer voor alle vragen terecht kan, ongeacht bij welk pensioenfonds de deelnemer is aangesloten. Als betrokken partijen, samen met de overheid erin slagen om deze hulpdesk in te stellen, zal er snel verbetering optreden in het pensioenbewustzijn van de deelnemers. Er zal sprake zijn van een inktvlekwerking omdat de positieve ervaringen aan elkaar worden doorgegeven.

Door een aantal pensioenuitvoerders worden pensioenconsulenten ingezet om werknemers en werkgevers te informeren. Het nadeel hiervan is dat de meeste mensen meerdere pensioenen hebben zodat de vragen niet volledig worden beantwoord. Het Nationale Pensioenregister zal een nuttige bijdrage vormen in het vergroten van het pensioenbewustzijn van de deelnemers.

Hij pleit ervoor om gezamenlijk de opgeworpen drempels te slechten zodat de informatie duidelijk en toegankelijk wordt.

Bijdrage van de heer Prins van Opf

De heer **Prins** zegt dat bij Opf fondsen zijn aangesloten die qua omvang onderling verschillend zijn. Hij is het eens met voorgaande sprekers dat er ten aanzien van de communicatie sprake moet zijn van maatwerk en dat er binnen het maatwerk niet moet worden ggeneraliseerd.

Hij stelt dat het pensioen behoort tot de meest complexe financiële producten die er zijn. Opf kiest ervoor om ten aanzien van de informatieverstrekking een actief beleid te voeren. Daarbij dient te worden nagegaan wat de rol is van betrokken partijen. Ook moeten de vraag- en aanbodzijde worden geïnventariseerd. Hij onderschrijft dat er een belangrijke rol is weggelegd voor de overheid, vooral op het gebied van onderwijs en educatie. De pensioenfondsen zullen zich actief moeten opstellen en maatwerk moeten leveren ten aanzien van de informatieverstrekking.

Voorkomen moet worden dat op basis van de vraagzijde voortdurend nieuwe constructies worden ingevoerd en maatregelen worden genomen. Er moet sprake zijn van voldoende realisme bij de uitvoerders. Er moet aan de aanbodzijde worden gekozen voor maatwerk. Daarnaast moet worden geprobeerd om de complexiteit te reduceren waardoor de toegankelijkheid wordt vergroot. Dit kan ertoe bijdragen dat het pensioenbewustzijn wordt vergroot.

De heer **Stevens** merkt op dat tijdens het debat met de uitvoerders werd gepleit voor het samenvoegen van de kleine fondsen. Dit zou de problematiek verkleinen omdat de grote diversiteit leidt tot problemen bij onder andere waardeoverdracht. Hoe wordt deze wens door Opf beoordeeld?

De heer **Prins** erkent dat de complexiteit van de regelingen aanzienlijk is. Dit staat overigens los van de omvang van het fonds. Er moet worden geprobeerd om de complexiteit te verminderen. Er zijn voordelen verbonden aan kleinere pensioenfondsen omdat de service en de communicatie is afgestemd op de bedrijfstak. Pas als de service door een klein fonds op een onverantwoord laag peil komt dient te worden overwogen om stappen te nemen. Opf heeft onderzoek uitgevoerd naar de kosten en baten van ondernemingspensioenfondsen. De resultaten zullen op het congres van 8 november worden gepresenteerd.

Bijdrage van de heer Herbert van het Verbond van Verzekeraars

De heer **Herbert** zegt dat het Verbond van Verzekeraars zich al tien jaar zorgen maakt over het pensioenbewustzijn van de deelnemers. Vastgesteld kan worden dat de versobering in het 2^e pijler pensioenstelsel zich niet heeft vertaald in een toename van de omvang in het 3^e pijler pensioenstelsel. Het Verbond maakt zich zorgen om het verwachtingsmanagement van de deelnemers. Uit de discussie over beleggingsrekeningen is op te maken dat het imago van de uitvoerder wordt aangetast als de klanten aan het eind van het traject niet krijgen wat ze hadden verwacht. In samenwerking met andere pensioenfondsen wordt intussen hard gewerkt aan het vergroten van het pensioenbewustzijn van de deelnemers. Dit leidt naar verwachting niet tot problemen met de NMA. Het Verbond zet zich vooral in voor het vergroten van de transparantie van pensioenregelingen. Dit is wat anders dan het pensioenbewustzijn. Uit recent onderzoek blijkt dat 80% van de Nederlanders liever naar de tandarts gaat dan zich te verdiepen in hun pensioen. Om van transparantie de stap te kunnen maken naar het pensioenbewustzijn is het nodig dat de uitvoerder zich richt op de deelnemer. Daarbij moet de vraag worden gesteld of de deelnemer bereid is om de informatie tot zich te nemen. Voor alle uitvoerders geldt onverkort dat moet worden gestreefd naar vereenvoudiging van de complexe regelingen. Het is wenselijk dat de overheid en sociale partners terughoudend zijn en zich meer toeleggen op de vraag of de regelingen nog kunnen worden uitgelegd. Daarenboven kan iets meer keuzevrijheid in de 2^e pijler ertoe bijdragen dat de deelnemer zich meer betrokken voelt bij de regeling en er zich eerder in gaat verdiepen. Hij meent dat een stelseldiscussie mogelijk wordt indien de klanten zich afwijzend blijven opstellen ten aanzien van de informatie. Samengevat dient te worden gezorgd voor een grotere transparantie zodat de informatie door de klant wordt geaccepteerd. Daarna zal het pensioenbewustzijn zich naar verwachting vergroten.

De heer **Slootweg** vraagt of het achterblijven van de omvang van het 3^e pijler pensioenstelsel is te kwantificeren.

De heer **Herbert** zegt dat er in 2001 ten gevolge van het gewijzigde belastingstelsel een trendbreuk is ontstaan. Hoewel de lijfrente nog wel mocht worden afgetrokken dient vanaf dat moment te worden aangetoond dat er sprake is van een pensioentekort. Hoewel door het Verbond van Verzekeraars is berekend dat 80% van de Nederlanders een pensioentekort heeft, leidde dit niet tot een toename van het volume in het 3^e pijler pensioen. Thans is er sprake van een lichte toename.

De **voorzitter** stelt vast dat het eerste gedeelte van het pensioendebat thans is voltooid. Hij schorst de vergadering voor vijf minuten.

Discussie

De **voorzitter** heropent de vergadering. Hij nodigt de aanwezigen uit te reageren op de opvattingen van de deskundigen en de Pensioencommissie.

Stelling van de Pensioencommissie

De heer **Wilke** stelt vast dat vele aanwezigen pleiten voor het vergroten van het pensioenbewustzijn door middel van de een of andere methode. Omdat de pensioenmaterie door de meeste Nederlanders wordt ervaren als complex en saai, zou moeten worden overwogen om de mensen zo min mogelijk lastig te vallen met saaie zaken. In het verlengde hiervan zou zo weinig mogelijk moeten worden gewerkt aan het vergroten van het pensioenbewustzijn. Enige jaren geleden bleek dat het herververzekeren van het WAO-gat succesvol verliep. Het succes is te verklaren uit het feit dat aan betrokkenen expliciet een herververzekering werd aangeboden, waarbij deelname wel vrijwillig was. Uiteindelijk bleken 95% van de betrokken mensen zich te hebben verzekerd. Dit hoge percentage is niet te verklaren uit de bekendheid met de WAO verzekering, Is deze methode bruikbaar voor pensioenen?

De heer **Van Popta** meent dat de consument alleen werkelijk geïnteresseerd is in de vraag wanneer hij met pensioen kan gaan. Daarbij kan hij de vraag stellen wat de omvang van het pensioen is op de gewenste uittredingsleeftijd. Of hij vraagt op welke leeftijd het door hem gewenste pensioen is bereikt. Als blijkt dat de omvang van de pensioenopbouw of de uittredingsleeftijd teveel verschilt met zijn wensen, heeft de deelnemer maar weinig instrumenten om bij te sturen. Dat leidt ertoe dat er bij de deelnemer een vorm van passiviteit ontstaat en hij zich niet verder wenst te verdiepen in de pensioenmaterie. Daar komt bij dat de onzekerheid die hoort bij de beide antwoorden zeer groot is. Voor de uitvoeder is het erg moeilijk deze boodschap, met name de onzekerheid, goed te communiceren.

Mevrouw **Prast** meent dat er nieuwe financiële producten zijn die een oplossing bieden aan de deelnemers die worden geconfronteerd met een te groot verschil in verwachte pensioenuitkomsten in relatie tot de eigen wensen. Bij deze nieuwe producten kan via een optie-achtige constructie een conditionele garantie worden gegeven voor de gewenste omvang van de uitkering.

De **voorzitter** begrijpt dat het communicatief gaat om twee vragen. Hoeveel is het pensioen op een bepaalde leeftijd of bij welke leeftijd wordt een bepaalde pensioenomvang bereikt. Waarom kan hierop door de uitvoerders geen eenvoudig antwoord op worden gegeven?

Mevrouw **De Lange** zegt dat dit pas kan als er een volledig operationeel pensioenregister is. Thans is nog niet alle informatie eenduidig beschikbaar. De vraag kan alleen eenvoudig worden beantwoord als een werknemer 40 jaar bij dezelfde werkgever heeft gewerkt. Ook de situatie van een eventuele partner is van invloed op de omvang van het pensioen.

De **voorzitter** leidt hieruit af dat de noodzaak van een centrale pensioenhulpdesk, waarvoor de heer Borgdorff bepleitte, daarmee is aangetoond. Wanneer de helpdesk en het pensioenregister aanwezig zijn, kunnen de vragen eenvoudig worden beantwoord.

De heer **Stevens** vraagt zich af waarom deze evidente oplossingsrichting niet wordt gekozen.

De heer **Alvers** meent dat een van problemen is dat het thans nog niet duidelijk is op welke wijze de AOW-discussie, wel of niet verhoging pensioenleeftijd, zal verlopen en dat dit het moeilijk maakt, met name voor SZW, over het toekomstig pensioen te informeren.

De heer **Stevens** stelt dat de informatie moet worden gegeven op basis van bestaande regelgeving. Hij wijst erop dat als de deelnemers beter zijn geïnformeerd, ook de effecten van eventuele veranderingen zichtbaar worden. Het is betreuenswaardig dat de mensen hun positie niet voldoende in kaart kunnen brengen. Dit vormt een reden waarom de belangstelling voor het pensioen laag is en er onvoldoende pensioenbewustzijn is. Hij meent dat gepleit moet worden voor de snelle realisering van de informatiehelpdesk in combinatie met het pensioenregister. Hij vraagt zich af wie dit proces thans tegenhoudt.

Mevrouw **Schols** merkt op dat het bij een register en een helpdesk gaat om de actuele gegevens. Bij de Pensioen kijker blijkt dat de mensen soms nog niet beschikken over de gegevens van anderhalf jaar of langer geleden. Ze wijst erop dat in de nieuwe Pensioenwet bij de informatievoorziening het begrip tijdig niet nader gedefinieerd is.

De heer **Borgdorff** zegt dat gewaakt moet worden om relatief kleine onregelmatigheden te verheffen tot een allesomvattende verklaringen. Er dient te worden gewerkt met de informatie die voorhanden is. Hij vindt het verbijsterend dat er nog geen begin is gemaakt met een pensioenregister zoals dat een jaar geleden door de Tweede Kamer is gevraagd. Door de sector is te kennen gegeven dat ze dit register wil realiseren op voorwaarde dat de SVB meedoet. Thans heeft de overheid nog steeds geen toestemming gegeven aan de SVB om te participeren. Als de SVB zich bereid verklaart om de AOW-gegevens beschikbaar te stellen en de Pensioenfondsen de gegevens uit de 2^e pijler aanleveren is het pensioenregister in beginsel klaar. Vervolgens is het de kunst om mensen uit te dagen die informatie op te halen.

De heer **Stevens** stelt vast dat de heer Borgdorff invloed kan uitoefenen op dit proces. Hij verzoekt om aan te geven waardoor het proces niet op gang komt. Er is thans een unieke kans om de oorzaak te benoemen in het eindrapport van de Pensioencommissie. Waaruit bestaat de blokkade bij SZW?

De heer **Borgdorff** meent dat de overheid er moeite mee heeft dat ze bij deelname aan dit proces een zeker risico moet incalculeren. Op de tweede plaats bestaat er de vrees bij de overheid om thans een opvatting over de ontwikkeling van de AOW vrij te geven waaraan in de toekomst kan worden gerefereerd.

De heer **Stevens** begrijpt het eerste aspect niet. Welke risico loopt de overheid bij het samenstellen van het pensioenregister?

De heer **Borgdorff** wijst erop dat het samenstellen van het pensioenregister een omvangrijk automatiseringsproject betreft. Er worden vergelijkingen gemaakt met het HSL traject. Er is geen waarborg dat het project tegen de begrote kosten zal kunnen worden gerealiseerd. Desgevraagd door de heer Stevens merkt hij op dat de pensioenfondsen zich ervan bewust zijn dat de deelnemers recht hebben op goede informatie en daarom bereid zijn te participeren in het project.

De **voorzitter** stelt vast dat het project pensioenregister in de startblokken staat maar dat het ministerie van SZW dit thans nog blokkeert.

De heer **Boss** stelt dat het realiseren van een pensioenregister – wat alle gegevens dient te bevatten over loopbaanopbouw – voor de SVB een groot project is. Om overbelasting van de SVB te voorkomen wordt aanbevolen om gefaseerd te beginnen. Hoewel dit plan door het ministerie van SZW als positief wordt beoordeeld wordt nog getwijfeld over de financiering.

De heer **Borgdorff** vindt dit een verkeerde voorstelling van zaken. Als de pensioensector heeft aangeboden om de helft van de projectkosten voor eigen rekening te willen nemen, is het bizar om te horen dat de overheid blijft twijfelen.

De heer **Herbert** kan zich voorstellen dat er bij de overheid nog een andere overweging een rol speelt. Bij een groter pensioenbewustzijn kan het zijn dat veel deelnemers aanvullende voorzieningen treffen die een negatief effect hebben op de inkomstenbelasting.

De heer **Stevens** meent dat deze overweging niet serieus bedoeld kan zijn. Als er een spoor van waarheid zou schuilen in de speculatie dan is dit in strijd met de beginselen van de rechtstaat. Daarnaast merkt hij op dat als thans niet bekend is welke pensioenrechten door de deelnemers zijn opgebouwd, de belastingdienst ook niet in staat is te beoordelen of er sprake is van een pensioentekort. Kennelijk berusten de schattingen van de belastingdienst op drijfzand want niemand kan het controleren. Het zou daarom een overheidsbelang zijn om het verkrijgen van juiste pensioeninformatie deugdelijk op te zetten. Hij is het eens met de heer Borgdorff dat – nu de pensioensector, die geen direct belang heeft, te kennen heeft gegeven om de helft van het projectrisico voor eigen rekening te willen nemen – de overheid geen goed argument heeft om een pas op de plaats te maken.

Mevrouw **Prast** merkt op dat bij het realiseren van de genoemde helpdesk en het pensioenregister niet mag worden verwacht dat het pensioenbewustzijn zal toenemen. Er zullen ook oplossingen aangedragen moeten worden.

De **voorzitter** meent dat de basisinfrastructuur om de meest elementaire vragen te beantwoorden noodzakelijk is.

Mevrouw **Prast** wijst erop dat Philips een innovatief pensioeninformatie systeem heeft ontwikkeld ten behoeve van de eigen werknemers. Ze adviseert om de heer Snippe van Philips Pensioenfonds uit te nodigen om een toelichting te geven. Het gaat om een dc-regeling voor een deel van de werknemers. Met behulp van een planner kunnen via de site pensioenwensen en -mogelijkheden gecombineerd worden o.a. via de beleggingen. Men gaat ervan uit dat het vooral belangrijk is te weten wat de omvang van het pensioen is op de uittredingsdatum.

Ze wil hiermee aangeven dat er ook andere manieren zijn om met pensioeninformatie om te gaan.

De **voorzitter** gaat ervan uit dat de vraag over de omvang van het pensioen op een bepaald tijdstip en de vraag over het tijdstip waarop een bepaald pensioen is opgebouwd, gemakkelijk moet zijn te beantwoorden door de uitvoerders. Het gaat daarbij over de 1^e en de 2^e pijler.

De heer **Alvers** zegt dat deze vragen met de beoogde informatie-infrastructuur zijn te beantwoorden. Er kan dan echter nog niet financieel worden gepland.

De heer **Stevens** zet uiteen dat eerst moet worden bepaald wat thans nodig is voor het beantwoorden van basale vragen. Bij hogere ambitie moet opnieuw worden beoordeeld welke aanvullende zaken nodig zijn. Er is op dit moment qua wetgeving al een infrastructuur in de vorm van belastingwetgeving aanwezig. Er bestaat thans een systeem van drie pijlers waarbij de 3^e pijler bedoeld is als een vangnet voor het aanvullen van een evident pensioentekort. De mensen weten thans niet waar ze aan toe zijn waardoor de belangstelling voor pensioenen te gering is. Men is niet op zoek naar de omvang van het pensioen bij de beoogde uittredingsdatum. Als de uitslag van de discussie is dat overeenstemming is bereikt over de wijze waarop de meest basale vragen ten aanzien van het pensioen kunnen worden beantwoord, dan kan dit debat als geslaagd worden bestempeld. Het is evident dat er daaropvolgend nog meer moet gebeuren maar dat kan alleen als de basis is gelegd. Thans is het voldoende om greep te krijgen op het te bevatten onderdeel.

Mevrouw **Prast** is het eens met de heer Stevens ten aanzien van het greep krijgen op een aantal basale zaken. Ze onderschrijft niet de stelling dat er een verband bestaat tussen te weinig informatie en de daaruit voortvloeiende desinteresse bij de deelnemers. Als er over enige tijd voldoende informatie voorhanden is zal er niet veel veranderen ten aanzien van de actieve betrokkenheid van de deelnemer, tenzij er aanvullende oplossingen en keuzes worden genomen.

De **voorzitter** vraagt zich af of de teleurstellende volumeontwikkeling in de 3^e pijler niet het gevolg is van toenemende concurrentie waardoor er minder noodzaak was om gebruik te maken van deze pijler. In dat geval is de gesignaleerde zorg wellicht overbodig en niet terecht.

De heer **Herbert** zegt dat veel mensen bij hun financiële planning rekening houden met de waarde van het eigen huis of besparingen in de privé sfeer. Het Verbond van Verzekeraars beperkt zich tot wat voor de oudedagsvoorziening fiscaal aftrekbaar is. Hij is het eens met de voorzitter dat de aanvullende producten in de 3e pijler meer zijn dan alleen lijfrentepolissen.

Mevrouw **De Lange** zegt verbaasd te zijn over de koppeling die wordt gelegd tussen pensioenbewustzijn en de verkoop van producten. Het is altijd nog beter dat op een jeugdige leeftijd kennis wordt genomen van een pensioentekort dan bij de pensioengerechtigde leeftijd. Ze meent dat het belangrijk is dat de mensen weten waarop ze thans mogen rekenen in alle omstandigheden. De vraag, of er actie wordt ondernomen, hoort niet in deze discussie thuis.

Mevrouw De **Quelerij** is het hiermee eens. Ze meent dat het pensioenregister belangrijk is maar er dient ook advies te worden gegeven over de aard van de informatie wat daarmee gedaan zou kunnen worden.

De heer **Stevens** herinnert zich dat destijds door een niet nader te noemen pensioenfonds verzocht werd om een overeenkomst te sluiten met de Federatie van Financiële Planners (FFP). De overeenkomst betrof het beschikbaar stellen van een onafhankelijke financiële planner voor de pensioengerechtigden van het fonds. Het pensioenfonds had daartoe aan de deelnemers een budget beschikbaar gesteld om op eigen gelegenheid een advies te krijgen over de persoonlijke pensioensituatie. Is dit een mogelijk alternatief voor het beschikbaar stellen van gedetailleerde informatie?

Mevrouw **Prast** zegt dat uit onderzoek in de Verenigde Staten blijkt dat financiële planners ook niet altijd een goed advies geven. Ze merkt op dat de instituties de pensioensituatie van de deelnemers in kaart moeten brengen. Waarom zouden diezelfde instituties dan ook niet een diagnose stellen en een advies geven. Daarbij kan eventueel overwogen worden om de diagnose te laten stellen door een onafhankelijke derde. De werknemers kunnen worden ingedeeld in homogene groepen en aan deze groepen kan dan een advies worden gegeven, waarbij de deelnemer kan aangeven dat hij niet wil meedoen (light paternalism). Het lijkt te ambitieus om de taak van financiële planning neer te leggen bij de eindgebruiker.

De heer **Prins** gelooft in de gelaagdheid van het aanbieden van informatie. Bij het spanningsveld tussen paternalisme en vrijheid bestaan er twijfels. Bij vragen dienen er oplossingen te worden aangeboden in de vorm van bepaalde producten. Het gaat echter te ver dat de deelnemer, als er geen keuze wordt maakt, standaard wordt geconfronteerd met een bepaald product. Als dit door de wetgever zou worden voorgeschreven is het zeker niet acceptabel. Een uitzondering zou in bepaalde gevallen kunnen zijn als deze keuze zou berusten op afspraken tussen werkgevers en werknemers. Immers de leefsituatie van werknemers onderling verschilt in veel opzichten.

De heer **Herbert** betwijfelt of een extra verantwoordelijkheid bij de werkgever effect heeft zolang de werknemer niet voldoende geïnteresseerd is in zijn pensioensituatie.

De **voorzitter** stelt vast dat er een vruchtbare discussie heeft plaatsgevonden over een aantal actuele pensioenonderdelen. Hij nodigt de deelnemers uit om de discussie bilateraal voort te zetten.

Sluiting

De **voorzitter** dankt de aanwezigen voor hun komst en inbreng en sluit de vergadering.